

ARISTOTEL

DESPRE PASIUNI

Traducere de MIHAIL NEGRU

Donata
 Prof. Dr. CH. & M. SOABA

600

600

„LUMEN“

BIBLIOTECA „LUMEN“

Infinitată la 15 Septembrie 1908

Scopul acestei Biblioteci este de a populariza micile CAPODOPERE ale celor mai renumiți scriitori străini și români.

Intr'un format atrăgător și tipărită cu îngrijire, Biblioteca „LUMEN“ apare în fiecare săptămână și costă:

Un număr 15 bani

Fiecare număr conține o scriere completă

Numere apărute :

1.—Emile Zola	Singele
2.—Max Nordau	Psichologia Zeflemelei
3.—Maxim Gorki	Omul (poem filozofic)
4.—Camille Flammarion	Știința și Cugetarea omenească
5.—L. Tolstoi	Viața, Amorul, Fericirea
6.—François Coppée	Copil de suflet
7.—Guy de Maupassant	Un fiu criminal.—Protectorul
8.—D. Teleor	Eminescu intim
9.—Mark Twain	Furtul elefantului alb
10.—C. Dobrogeanu-Gherea	Taras Șevcenco
11.—Edgar Poë	Cărăbușul de aur
12.—M. G. Saphir	Nuvelete umoristice
13.—F. M. Dostoievski	Nunta, și alte nuvele
14.—Maxim Gorki	Iubita (26 și una)
15.—N. Vaschide	Ce sunt visurile ?
16.—L. Andreiew	Minciuna. — Căinele
17.—D. Teleor	80 epigrame și 4 schițe umoris
18.—H. Heine	Germania
19.—Radu D. Rosetti	Trei nuvele
20.—Max Nordau	Psichologia Dragostei
21.—L. Tolstoi	Știința și Religia
22.—I. Turghenieff	Destul
23.—Ernest Haeckel	Origina Omului
24.—Edgar Poë	Moartea roșie și alte nuvele
25.—Voltaire	Sufletul și alte schițe filozofice
26.—Ch. Darwin	Lupta pentru existență
27.—Ch. Baudelaire	Poeme în proză
28.—La Rochefoucauld	Filozofia vieții (maxime)
29.—Cervantes	Căinii din Valladolid
30.—E. Metchnikoff	Câteva chestiuni științifice
31.—L. Tolstoi	Să nu ucizi !
32.—Buffon	Omul și Natura
33.—M. Gorki	Revelionul
34.—}	
35.—} C. Rădulescu-Motru	Naționalismul
36.—A Dobrogeanu-Gherea	Din trecutul depărtat
37.—Dr. Bernheim	Hypnotismul
38.—} Cehov	Ursul
39.—}	
40.—Dr. N. Leon	Moniste : Libera cugetare, etc.
41.—L. Tostoi	Există Dumnezeu ?
42.—Const. Mille	Rochia Catiței
43.—C. Rădulescu-Motru	Sufletul neamului nostru

M. Matiny
19/11 912
600

BIBLIOTECA „LUMEN“

H. H. H. H.

No. 103

ARISTOTEL

DESPRE PASIUNI

Traducere de MIHAIL NEGRU

BIBLIOTECA PUBLICA
— CLUJ —

3441660

3441660

„LUMEN“, — București,
7, Strada Calousfrescu, 7

11911(X)

durere în ceea ce te face pe tine să suferi, — aceasta nu în vederea vreunui interes, ci numai în vederea persoanei iubite. În adevăr, totdeauna ești bucuros când dorința ta se îndeplinește, și suferi ori de câte ori lucrul se întâmplă din potrivă. Astfel suferințele și plăcerile sunt însăși semne ale voinței noastre.

Pretenia mai e între acei pentru cari suferințele și lucrurile sunt comune și cari au aceeași amici și aceeași vrăjmași; pentru că orice minte pricepe că au aceleași gânduri asupra acestora; astfel că acela care dorește altuia ceea ce el își dorește sie-și, se arată a fi prietenul aceluia altul.

Noi îi mai iubim:

Pe cei cari ne fac bine nouă înși-ne, sau cari fac bine celor de care avem grije, fie că acest bine ar fi un bine însemnat, fie c'a fost făcut în grabă sau în alte împrejurări, de cutare sau cutare fel și deadreptul din considerațiune pentru persoana noastră; mai iubim și pe acei dela cari avem de gând să cerem un serviciu.

Pe cei cari sunt prietenii pretenilor noștri și pe cei cari au dragoste pentru ființele cărora noi le păstrăm dragoste, și pe cei cari iubesc pe cei ce ne sunt dragi.

Pe cei cari au ca vrășmași pe vrășmașii noștri și pe cei cari urăsc pe cei împotriva cărora noi înșine avem ură. În adevăr, tot ce e bun pentru acești oameni pare că e bun pentru noi înși-ne; prin urmare, aceștia voesc binele nostru,

care bine era propriul bine al amicului nostru.

În rândul acestora adăogăm pe cei ce sunt dispuși a da ajutor altora, fie într'o afacere bănească, fie spre a scăpa pe cineva. Aceasta e pricina care ne face să cinstim inimile generoase și viteze.

Asemenea iubim pe oamenii drepti; noi însă îi socotim ca atare pe oamenii cari nu trăiesc pe socoteala altora; așa sunt cei cari trăiesc din munca lor, și printre ei cei cari cultivă pământul și, în afară de alții, cei cari muncesc cu brațele.

Tot așa pe oamenii cumpătați, atunci când nu sunt nedrepti, și, pentru acelaș cuvânt, pe cei cari fug de sfadă.

Pe acei cu cari voim să legăm prietenie, dacă vedem că și ei au aceleași gânduri cu privire la noi. În numărul acestora stau și oamenii al căror merit constă în virtutea lor, și persoanele care se bucură de un nume bun, fie în lume, îndeobște, fie în partea aleasă a societății, fie printre cei pe cari-i admirăm și cari ne admiră.

La fel pe oamenii a căror zilnică tovarășie și apropiere ne e plăcută; astfel sunt oamenii de cuviință liniștită și cari nu caută să ne găsească vină, cari nu caută ceartă și nici câștiguri, fiindcă acești din urmă au o fire pornită spre bătaie; și știm că cei ce stau împotriva noastră luptând, au voința protivnică voinții noastre.

La fel sunt și oamenii cari au destul spirit spre a ști să se folosească de glume și de a le întrebuința cu rost; fiindcă și cei dintâi și cei

din urmă au aceeaș țintă ca și convorbitorul lor fiind în stare să priceapă glumele făcute și la rîndul lor, să facă și ei glume de bun gust.

Mai iubim și pe oamenii cari ne aduc laude pentru însușirile noastre frumoase, mai ales pentru însușirile de cari ne temem că poate nu le avem.

Și pe acei cari sunt îngrijiți în toată făptura lor, în îmbrăcăminte și în toate amănuntele vieții.

Și pe acei cari nu ne mustră pentru greșelile noastre, nici pentru binafacerile lor pentru noi, de oarece aceste muștrări sunt tot atâtea învinuiri.

Iubim pe cei iertători, cari nu păstrează gîndul răzbunării, ci cari sunt aplecați la împăcare. Li iubim pentrucă văzînd la ei această stare de suflet cu privire la alții, credem c'o va avea și pentru noi.

Apoi pe acei cari n'au obiceiul de a cleveti și cari nu trag cu ochiul spre a vedea ce e rău în purtarea noastră sau a vecinului, ci care cată să vadă ce e de laudă; pentrucă așa face un om cum-se-cade.

De asemenea pe cei cari nu se'mpotrivesc oamenilor mînioși sau foarte ocupați, fiindcă această împotrivire arată tot caracterul unui om pornit pe luptă. Li mai iubim pe acei cari, într'un chip sau într'altul, au grije de noi, de pildă pe acei cari ne admiră, pe cei cari ne doresc și simt plăcere în tovărășia noastră.

Adăogăm pe cei asupra căroră am făcut mai

multă impresie prin însușirile pentru care ținem mai mult să fim admirați, să părem a avea mai multă însemnătate sau să ne facem plăcuți.

Iubim pe semenii noștri și pe cei cari fac aceleași studii ca și noi, numai să nu se împiedice și numai ca viața noastră să nu fie condiționată de aceeaș ocupațiune; fiindcă dacă așa stau lucrurile, e locul să spunem: „cele mai mari rele nu ne vin din afară *).

Pe cei cari au aceleași dorinți ca și noi, atunci când ne e cu putință să ne bucurăm și noi de mulțumirea lor, pentru că altfel e acelaș lucru ca mai sus.

Pe cei înaintea cărora nu roșim de ceeace, în aparență, e împotriva noastră, fără a avea însă dispreț pentru ei; și pe cei înaintea cărora roșim de ceeace în adevăr e împotriva noastră.

Cât despre acei cari trezesc în noi ambiția sau în care voim să deșteptăm râvna, fără a ajunge pentru ei pricină de invidie, îi iubim sau dorim să ne facem prieteni cu ei.

Tot așa cu cei cu cari voim să conlucrăm la vre-o faptă bună, numai să nucumva să trebuiască să iasă de aci urmări mai rele pentru noi.

Pe cei a căror dragoste nu scade, fi-r-ar persoana iubită de față sau dusă departe. Aceasta e pricina pentru care toată lumea iubește pe cei statornici în dragostea lor pentru prietenii

*) Hesiod : Lucrări și zile, vers. 25

pierduți. Indeobște iubești pe cei cari poartă o dragoste puternică prietenilor și cari nu-i părăsesc, căci dintre toți oamenii merituoși, cei cari sunt iubiți mai mult sunt cei cari au meritul de a ști să iubească.

Pe cei cari n'au ascunzișuri față de noi. Dintre aceștia fac parte oamenii care-și dezvăluiesc slăbiciunile. În adevăr, am spus mai sus că înaintea prietenilor noștri nu roșim de ceeace în aparență e împotriva noastră. Așa că, dacă cel care roșește de aceasta nu iubește de loc, acela care nu roșește seamănă oarecum cu cel care iubește. Tot așa și cu cei cari nu ne dau nici o pricină de teamă și pe cari putem să ne bizuim; căci nimeni nu iubește pe omul care-i inspiră teamă.

Cât despre deosebitele forme ale prieteniei ele sunt: camaraderia, familiaritatea, rudenia și toate celelalte asemănătoare acestora.

Ceeace ne face să avem dragoste pentru cineva e recunoștința, un serviciu făcut fără să fi fost cerut și, odată făcut nedat în vileag; dacă acest serviciu ar fi dat în vileag, am crede că el a fost făcut în vederea unui interes personal, iar nu în interesul altuia.

Despre dușmănie și despre ură, în chip firesc reiese că considerațiunile de mai sus trebuie luate în înțeles opus. Sentimentele cari ne împing spre ură sunt: mânia, supărarea și clevetirea.

Mânia are ca început ceeace ne atinge per-

sonal, pe câtă vreme ura e neatârnată de ceea ce se referă la persoana noastră. În adevăr, e de ajuns să aruncăm o oarecare învinuire asupra cutărui om spre a începe să-l dușmănim. Mai mult; mânia naște totdeauna cu privire la o singură persoană, — de pildă, suntem mânioși pe Callias, sau pe Socrat, — pe când ura poate atinge o întreagă clasă de oameni; astfel fiecare din noi are dușmănie pe hoți și pe pungăși. Cea dintâi din aceste pasiuni se poate vindeca cu vremea, cealaltă însă e nevindecabilă. Una caută mai mult să pricinuiască supărări, cealaltă să pricinuiască pagube. Omul mânios vrea să i se simtă lucrarea, pe câtă vreme, pentru omul care urăște, chestiunea aceasta n'are nici o însemnătate; sensibilitatea noastră e neplăcut atinsă de tot ce e dureros, pe când cele mai mari dintre toate relele sunt în acelaș timp acelea de care avem mai puțin conștiință: adică de nedreptate și dementă. În adevăr, existența unui viciu nu ne pricinuieste nicio durere. Unul din simțimintele de mai sus (mânia) e întovărășit de suferință, celalt, (ura) nu e; pentrucă omul care se mânie suferă, pe când cel care urăște nu suferă. Cel dintâiu din aceste simțiminte poate pieri covârșit de milă la priveliștea multor suferinți pe care le-ar îndura vrășmașul, cel de-al doilea în nici un caz,

Despre frică și pricinile ei

In ce stare ne aflăm când suntem cuprinși de frică. — Despre curagiu

In rândurile ce urmează vom căuta acum să lămurim de ce lucruri ne temem, în ce stare de suflet se găsesc cei cuprinși de frică și cari sunt acei cari ne inspiră frică.

Teama sau frica ar fi o suferință, sau o turburare pricinuită de ideea unui rău care ne-ar amenința, a unui rău care ne-ar mătina; pentru că nu toate relele îndeobște ne fac să ne fie teamă: de pildă, întrebarea dacă ești om inteligent, sau dacă ești drept; pe când o idee care ar cuprinde în ea puțința unei suferinți sau a unei mari pierderi, amenințătoare într'un viitor apropiat, ne face să ne temem. Adevărul e că nu ne temem de lucrurile cari sunt foarte departe de noi; astfel, fie-care din noi știm că vom muri; cum însă moartea aceasta nu vine numai decât, niciunul nu negândim la ea.

Spuse fiind cele de mai sus, reiese în mod firesc că simțământul acesta va avea ca pricină tot ceea ce ni se pare destul de puternic spre a ne nimici sau spre a ne pricinui o pagubă de pe urma căreia va trebui să suferim mult. Din pricina aceasta semnele cari prevestesc asemenea fapte ne umplu totdeauna de teamă, fiindcă ceea ce ne'nspăimântă, ni se pare totdeauna ca

fiind foarte aproape ; iată ceea ce alcătuiește primejdia, sau, cu alte cuvinte, apropiata sosire a unui lucru care ne'nspăimântă.

În rândul acestora trebuie pusă dușmănia și mânia contra oamenilor cari au vre-o înrăurire asupra noastră, deoarece e vădit că ei au în acelaș timp și puterea și voința.

Tot așa și nedreptatea care are în mâna ei puterea ; omul nedrept e cu bună știință nedrept.

La fel virtutea ultragiată, când are la îndemână puterea, fiindcă e firesc lucru ca, în urma insultei, ea să caute să se răzbune, dar în împrejurarea de față ea are și puțința s'o facă.

Mai adăogăm teama pe care ne-o insuflă acei cari pot să ne facă vreun rău, căci e firesc ca o persoană cuprinsă de o asemenea teamă, să-și ia măsurile cerute de împrejurări.

Fiindcă sunt o sumedenie de oameni perverși pe care-i stăpânește setea de câștig, dar cari sunt plini de teamă în fața primejdiei, foarte adeseori ne temem când atârnăm de ei. Așa că, cei cari au săvârșit împreună o faptă rea se tem să nu fie trădați, dându-li-se fapta în vileag, sau fiind părăsiți.

Cei ce sunt în stare sa pricinuiască o pagubă dau totdeauna de temut celor ce-ar putea fi păgubiți ; și înadevăr, oamenii săvârșesc nedreptăți aproape totdeauna când au puțința. Tot așa și cu cei cari au suferit dela noi o pagubă, sau cari ar fi putut suferi ; pentrucă oricând ei nu pândesc decât prilejul de a se răzbuna. Aseme-

nea și de cei cari ne-au făcut vreun rău, fiindcă ne gândim ca nu cumva îndată ce vor avea puțința să repete acest rău. Putința aceasta ni se pare lucru de temut.

Și pe cei cari împreună cu noi urmăresc acelaș scop, întrucât nu putem izbândi și noi și ei; căci totdeauna suntem în luptă cu oamenii aflați în aceleași împrejurări ca și noi.

Pe cei de cari se tem oamenii mai puternici decât noi, pentrucă fiind primejdioși pentru aceștia, sunt pentru noi și mai primejdioși; deasemenea cei de cari se tem oameni mai puternici decât noi, din aceleași pricini.

Mai sunt de temut acei cari au răpus oameni mai puternici decât noi și chiar acei cari atacă oameni mai slabi decât noi. În adevăr, aceștia sunt de temut chiar acum, sau vor fi de temut mâine, când puterea lor va fi mai mare. Dintre oamenii căroră le-am pricinuit cu bună-știință vreun rău, cari sunt dușmanii sau rivalii noștri, nu ne temem de acei cari se mânie și izbucnesc numai decât în insulte, ci mai mult ne temem de acei cari ascund în ei, căci sunt vicleni și liniștea lor e înșelătoare: oamenii aceștia din urmă nu ne fac niciodată să vedem ce lovituri se pregătesc să ne dea, din care pricină niciodată nu ne putem păzi de ei.

Toate lucrurile care ne insuflă teamă ne vor insufla și mai mult, dacă răul pe care l-am fi săvârșit nu-l putem îndrepta și dacă, pe lângă aceasta, îndreptarea nu-i nici decum cu puțință,

deoarece nu avem puterea, sau pentrucă aceasta e în puterea vrășmașilor.

Ne mai temem apoi de relele cărora nu le putem găsi leacuri sau asupra cărora orice leacuri sunt nefolositoare.

Intr'un cuvânt, sunt pricini de teamă întâmplările cari lovind sau amenințând să lovească pe alții, ne fac să ne fie milă. Astfel putem spune că am înșirat pricinile de căpetenie care motivează teama și care o fac să se nască. Cât privește starea de suflet a omului pe care-l stăpânește teama, o vom vedea mai jos.

Dacă teama e un simțimânt legat de așteptarea unei nenorociri, e ușor de înțeles că nu se teme omul care nu așteaptă să i se întâmple nimic, nici cel care nu vede niciun lucru care să-i anunțe nenorocirea; nu se teme când se află în mijlocul unor oameni pe cari nu-i crede în stare să-i facă rău și nici când se află în situațiuni în care i se pare că e la adăpost de orice lovitură.

Urmează deci, în chip firesc, că teama cuprinde pe acei cari se cred expuși la primejdii, că aceștia se tem de oamenii din pricina cărora cred că sunt primejduiți, ca și de nenorocirea însăși și de împrejurările cari o aduc.

Nu te crezi amenințat de nenorociri nici când te socotești în plină prosperitate; această situație te face să fii mândru, disprețuitor și îndrăzneț. Ceeace ne face să fim în această situație e a-vereaa, tăria, mulțimea rudelor și a prietenilor, pu-

terea. Nu se tem nici acei cari cred că au îndurat toate nenorocirile ; de pildă acei pe lângă cari a trecut moartea. Spre a putea fi cuprins de frică, omul care se zbuciumă trebuie să mai aibă o cât de mică speranță. O dovadă că această afirmare e adevărată, e faptul că, spăimântați fiind, avem puterea de a lua o hotărâre, pe când dacă am fi ajuns la desnădejde, n'am mai sta să ne zbuciumăm spre a lua o hotărâre.

Așa dar, trebuie să punem pe oameni într'o astfel de stare de spirit, atunci când interesul nostru cere, încât să nu creadă că sunt expuși a o primejdie, dar să pretextăm că în adevăr lte persoane mai puternice au îndurat această nenorocire, îndură această nenorocire sau au îndurat-o, din partea unor persoane pe care nu e-ar fi crezut în stare să le-o pricinuiască, și cu toate că această nenorocire, ca și împrejurările cari au produs-o, erau departe de mintea lor.

Acum când am văzut lămurit în ce constă frica, ce-o face să se nască, în ce stare de suflet se găsesc cei stăpâniți de ea, vom vedea tot așa de limpede ce este curajul, ce ne face să fim curagioși și cum se poartă oamerii stăpâniți de acest simțimânt ; căci curajul e tocmai opusul fricei, iar omul curajos e protivnicul celui ce se teme. Curajul, prin urmare, e speranța mântuirii, întovărășită fiind această speranță de ideea că mântuirea e la îndemâna și în putința noastră și că lucrurile de temut nu există, sau sunt departe de noi.

Ceeace insuflă curajul e depărtarea primejdiei și apropierea lucrurilor liniștitoare; puțința unui mijloc de a îndrepta răul și a unuia, ori mai multe ajutoare, sau a unei mari însemnătăți pe care ar avea-o persoana noastră, sau amândouă aceste condițiuni împreună. Suntem curagioși când n'am îndurat nicio nenorocire; când nici altora n'am pricinuit vreo pagubă; când n'avem în drumul nostru protivnici, când acești protivnici sunt mai prejos de cât noi, sau când urmărind aceleași scopuri ca și noi, aceștia ne sunt amici. Asemenea când am făcut servicii cuiva, sau când ni s'a făcut; când oamenii cari sunt interesați de scopul nostru sunt mai numeroși de cât protivnicii noștri, sau mai puternici, ori când întrunesc amândouă aceste însușiri.

Cunoscute fiind acestea, reiese că omul e curagios atunci, când crede c'a reușit în multe întreprinderi și când n'a trecut prin impasuri; sau când înfruntând adeseori primejdia, a scăpat de ea totdeauna; căci sunt două mijloace prin care omul poate fi la adăpost de această pasiune (e vorba de frică): întâiul mijloc e de a nu fi trecut prin primejdii, și al doilea de a fi putut scăpa totdeauna din încurcătură. În acest chip, în primejdiile prin cari trec cei ce călătoresc pe mări, aceeaș încredere în viitor însuflește deopotrivă pe cei cari n'au experiența furtunilor și pe cei cari găsesc mijloace de apărare tocmai în această cunoaștere a furtunilor.

Avem de asemenea curagiu când faptul des-

pre care e vorba nu însuflă teamă, nici semenilor noștri, nici inferiorilor noștri, nici persoanelor asupra cărora credem a avea oare care superioritate; superioritate avem asupra unui om pe care l-am îngenunchiat odată în luptă, asupra oamenilor mai puțin puternici decât el, sau asupra celor de aceeaș putere. Tot așa dacă credem că avem în cel mai mare număr, sau în gradul cel mai înalt, însușirile a căror întrebuintare completă ne face să fim temuți; așa e de pildă, superioritatea noastră din punct de vedere al averii pe care o avem, a corpurilor noastre de trupă, a prietenilor noștri, al organizării noastre militare, din toate punctele de vedere și mai ales din cele principale. La fel, dacă n'am făcut nimic rău, sau cel puțin dacă n'am făcut rău unui mic număr de oameni cari ar avea puterea să ne facă să ne temem.

În sfârșit, cu un cuvânt, suntem curagioși dacă hotărârile zeilor sunt în favoarea noastră, sau acelea de tot felul, ale căror manifestări ajung la cunoștința noastră sub formă de prevestiri și prin oracole. În adevăr, simțimântul mâniei aduce cu el curagiul; nu gândul de a săvârși o nedreptate deșteaptă curagiul în noi, ci gândul ca nu cumva să ni se facă o nedreptate; știm însă, sau credem, că voința divină vine în ajutorul victimelor unei nedreptăți.

Deasemenea avem curagiu când, pornind într-o întreprindere, dela început ne credem la a-

dăpost de nenorociri apropiate sau viitoare, și suntem încredințați de izbândă.

Am explicat astfel cari lucruri insuflă teama și cari curagiul.

Despre milă

Cari lucruri ne stârnesc mila; de ce ne e milă; în ce stare de suflet suntem când ne e milă, iată despre ce vom vorbi în acest capitol.

Mila e suferința pe care ne-o pricinuește o nenorocire la care suntem martori și care nenorocire e în stare să răpună sau să mâhnească pe o persoană care nu merită această lovitură, mai ales când bănuim că nenorocirea aceasta ni s'ar putea întâmpla și nouă, sau unuia de-ai noștri, și aceasta când nenorocirea pare că e aproape de noi. În adevăr, un om căruia îi e milă, e într'o stare de suflet cași cum ar aștepta ca nenorocirea să i se întâmple lui însuși, sau unuia din ai săi, și această nenorocire să vină în condițiunile arătate mai sus sau în condițiuni asemănătoare.

Așa că mila e departe de acei cari sunt cu desăvârșire prăpădiți, de oarece-și închipuie că altă nenorocire mai mare nu-i poate lovi, — și de acei cari se cred în culmea fericirii. Oamenii aceștia din urmă, din potrivă, ne rănesc cu o-brăznicia lor; în adevăr, socotim că toate bunurile sunt făcute pentru ei, e firesc să nu pre-

tindă altceva decât să se bucure, ceea ce iarăși alcătuiește unu din bunurile lor.

Dimpotrivă, sunt persoane care printr'o înclinație naturală sunt plecate a crede că ele înșile pot fi lovite; între oamenii aceștia sunt cei cari au fost loviți fără să se poată apăra; bătrânii prin bun-simț și prin experiență; oamenii mișei și mai mult: apoi oamenii culți cari sunt deprinși să raționeze.

De asemenea acei cari au rude ca, părinți, copii, o soție, pentrucă aceste ființe îi interesează de aproape și se tem să nu li se întâmple și lor o nenorocire.

Tot așa cei cari nu sunt stăpâniți de o stare de suflet care să le insufle curagiu, — cum ar fi mânia sau îndrăzneala, de oarece aceste simțiminte nu le îngăduie să privească în viitor, — nici într'o stare care să-i împingă spre nesimțire mândră (aroganță); căci aceștia din urmă nu sunt în stare să judece că nenorocirea întâmplată cutărui om li s'ar putea întâmpla și lor. La fel cei cari sunt cuprinși de o spaimă mare, căci omul e surd la orice rugămintă și departe de orice milă atunci, când îl amenință primejdia și e stăpânit numai de grija pe care i-o pricinuieste spaima sa.

Îți e milă atunci când ai credința că există oameni cinstiți; dacă nu crezi despre nimeni că e cinstit, atunci ți se pare totdeauna că nenorocirea e meritată. Indeobște îți e milă atunci când, inclini a crede că nenorocirea aceea e ca

și căzută asupra ta sau asupra alor tăi, ori că lucrul acesta se poate întâmpla.

Acestea sunt stările de suflet în care se află omul când îi e teamă.

Cât despre pricinile cari fac să se nască acest simțimânt, definițiunea dată mai sus le arată în chipul cel mai vădit. Dintre lucrurile întristătoare și dureroase, toate cele cari pricinuesc nimicirea fac să se nască mila cași cele cari ne lipsesc de un bine și a căror apropiere e pricină de mari nenorociri.

Sunt lucruri dureroase și pricini de pierzanie: moartea, lovirea, infirmitățile, bătrânețea, boalele, lipsa de hrană.

Nenorocirile întâmplătoare sunt pricinuite de faptul că nu avem prieteni, sau nu avem decât un mic număr. Iată de ce soarta omului lipsit de amici e o soartă care stârnește mila. De asemenea stârnește mila urâtenia, slăbiciunea, diformitatea și nenorocirile pricinuite din niște condițiuni cari în chip firesc trebuiau să aducă un bine, precum și repetarea acestui fapt.

Tot așa când, după o nenorocire petrecută, intervine o împrejurare fericită. Un exemplu: Diopithes era mort când sosiră darurile pe cari i le trimetea regele. Apoi când în urma unei strădanii nu poți avea nici un folos, sau când acest folos vine prea târziu, așa că numai e bun la nimic.

Acestea sunt diferitele lucruri cari stârnesc mila.

Cât despre oamenii de cari ne e milă, ei sunt

totdeauna din cei de aproape ai noștri, însă nu intimi; pentru că dacă ne sunt intimi, simțim pentru starea lor aceeaș durere pe care ne-ar pricinui-o propria noastră situațiune. Din pricina aceasta Amasis nu plânse când fiul său era dus la moarte și plânse când prietenul său îi ceru de pomană. Soarta acestuia din urmă era deplâns, însă a celui al altuia era groaznică: fiindcă groaznicul se deosebește de întristător; adeseori groaznicul alungă mila și e prielnic simțimântului protivnic acestuia.*)

Deasemenea ți-e milă când cineva e amenințat de o primejdie spăimântătoare. Simțimântul acesta ne mai stăpânește când e vorba de acei cu cari avem asemănări de vârstă, de caracter, de meserie, de păreri, de naștere, etc., fiindcă asemănările acestea ne fac să vedem cu atât mai bine că nenorocirea aceea ni s'ar fi putut întâmpla și nouă; în general trebuie să arătăm că lucrurile de care ne temem noi ne insuflă milă când vedem că se întâmplă altora.

Precât nenorocirile cari par a ne amenința ne stărnesc milă, pe atât,—neavând cunoștința nici amintirea a ceea ce s'a petrecut acum câteva sute de ani, sau se va petrece în viitor, nu simțim nici o milă, sau simțim o milă mai puțin puternică decât pentru faptele de azi;—reiese în chip firesc că acei cari contribuesc a ne înfățișa fapte

*) In capitolul următor, Aristotel arată că indignarea e protivnică milei.

îndepărtate prin îmbrăcămintea, prin glasul lor, cu un cuvânt prin tot aparatul teatral, vor fi mai în stare să nască în noi mila; pentrucă ei apropie de sufletele noastre durerea pe care ne-o aduc înaintea ochilor, durere care poate fi a vremii trecute sau a vremii care va veni.

Întâmplările recente, sau cele cari se vor petrece numai decât, sunt, pentru acelaș cuvânt, cu atât mai în stare să ne stârnească mila.

La acestea adăogăm priveliștea obiectelor și a întregii înfățișeri a celor cari suferă, de pildă hainele lor; sau plângerile lor în timpul suferinței, cum ar fi acele ale muribunzilor, mai ales dacă ei, în asemenea împrejurări, nu și-au pierdut conștiința. Toate acestea fac să se nască în noi o milă cu atât mai vie, căci ni se pare că faptele se petrec aproape de noi, fie că soarta celui ce suferă ni se pare că e nemeritată, fie că suferința acestuia ni se pare că se petrece sub ochii noștri.

Despre indignare

Simțimântul cel mai protivnic milei e indignarea; căci e o deosebire desăvârșită între simțimântul de durere pricinuit de o nenorocire nemeritată și acela pricinuit de o izbândă nemeritată; în amândouă cazurile, acest simțimânt e cinstit.

34K166

In adevăr, e firesc ca, dacă compătimim și simțim durere pentru nemeritata soartă nenorocită a cuiva, să ne indignăm când pe nedrept izbutește să obțină anumite foloase; căci e nedrept ceea ce se întâmplă împotriva meritelor cuiva; iată pricina pentru care credeam că înșiși zeii sunt cuprinși de indignare.*)

Tot din acest punct de vedere, invidia s'ar părea că e protivnică simțimântului milei, întrucât se apropie de indignare și se identifică cu ea; invidia însă e altceva. Drept că în invidie e o bună parte de suferință care ne turbură și pe care o face să se nască ideea unei izbânzi; însă într'un asemenea caz nu ne impresionează izbânda unui nemernic, ci aceea a unui egal, a unui semen al nostru. Probabil că socoteala aceasta, nu că ni se va întâmpla altceva, ci că lucrul acesta i se va întâmpla aproapelui nostru însuși e ceea ce izbește spiritul amândurora * pentrucă într'un caz n'ar mai fi invidie, și în celalt n'ar mai fi milă, ci ar fi numai teamă sau vre-o turburare, dacă din izbânda aproapelui ar ieși vreo strămoare sau vreo suferință pentru noi.

Consecvența acestor eventualități, firește, vor fi simțiminte protivnice. Cel care suferă când vede pe un nemernic izbândind se va bucura, sau cel puțin nu va mai suferi atât, văzând pe ne-

*) Nemesis e personificarea divinizată a acestui simțimânt.

* Al invidiosului și al indignatului.

mernic pus într'o situație protivnică celeialte, deci meritată.

De pildă, nici un om de bine nu se va simți plin de durere când va vedea pe niște paricizi sau pe niște ucigași făcându-și osânda pentru faptele săvârșite; dimpotrivă, ar fi bine ca aceasta să-i bucure, soarta lor fiind meritată. Tot așa și la priveliștea pe care o înfățișează oamenii cari izbândesc pe bună dreptate.

Aceste două rezultate sunt drepte și bucură inima omului drept; căci în ele găsește el puterea de a nădăjdui că ceea ce s'a întâmplat cu aproapele său se va întâmpla și cu sine.

Toate aceste cazuri deosebite înfățișează același caracter moral; cele protivnice vor înfățișa un caracter protivnic. Cel ce se bucură de răul altuia e și invidios; căci suferind când vede pe un semen al său bucurându-se de un bine, el e bucuruos dornic ca acest semen să piardă fericirea sa, ori să moară.

Iată de ce toate lucrurile acestea, — cari deopotrivă împiedică mila de a se naște dar cari sunt deosebite pentru pricinile arătate mai sus — contribuiesc într'un chip asemănător a face ca cutare lucru să nu fie demn de milă.

Vom vorbi întâi despre indignare; apoi vom vedea împotriva cui ne indignăm, din ce pricini și în ce stare de suflet ne aflăm; apoi vom vorbi despre alte pasiuni.

Toate răspunsurile la întrebările de mai sus reies limpede din rândurile ce le scriserăm. Pen-

trucă, dacă indignarea e suferința ce ne-o pricinuieste vederea unui nemernic care dobândește cutare bun, e firesc că nu toate bunurile, și ale tuturor oamenilor, ne vor face să ne indignăm.

Un om drept sau viteaz, sau virtuos, nu va trezi în noi nici odată indignare (pentru că deosebitele feluri de milă nu-și au rostul față de însușirile protivnice acestora); ne vom indigna când vom vedea stăpânite pe nedrept bogăția, puterea și alte foloase cari s'ar cădea să fie ale oamenilor cum-se-cade și înzestrați cu bunuri firești ca de pildă noblețea, frumusețea și altele asemănătoare.

Apoi, dat fiind că un lucru ni se pare cu atât mai apropiat de firesc, cu cât e mai dinainte orânduit, urmează că totdeauna, fiind vorba de un anume bun, ne vom indigna mai cu putere împotriva celor cari au pus stăpânire pe el mai de curând și cari-i datorează fericirea lor. Căci priveliștea oamenilor cari de curând au ajuns bogați ne indignează mai mult ca priveliștea celor cari sunt bogați de mult și prin naștere.

Tot așa și cu cei cari au un mare număr de prieteni, cari au în mâna lor puterea, autoritatea, o familie distinsă sau se bucură de foloase asemănătoare și mai ales atunci când cu ajutorul acestor bunuri mai dobândesc și altele. În adevăr, în acest caz, oamenii cari au în mâna lor puterea, dacă s'au îmbogățit de puțin timp ne umplu de indignare mai mult decât cei cari sunt bogați de cine știe câtă vreme,

Se poate spune la fel și despre celelalte cazuri. (E vorba de enumerația de mai sus: puterea, autoritatea, etc. *N. Tr.*) Aceasta din pricină că ni se pare că unii stăpânesc lucruri cari ni se cuvin nouă, iar alții nu; căci ceea ce ni se pare că a fost totdeauna așa [cum vedem că socotim că e bine orânduit, iar ceea ce nu, ni se pare că e o orânduire nedreaptă.

Și fiindcă orice bun nu se dobândește de oricine, ci se cere o anumită potrivire și legătură (de pildă armele frumoase n'au ce căta la omul drept, nici căsătoriile strălucite nu se pot face cu niște oameni de curând îmbogățiți — parveniți—) urmează că ori de câte ori un om cu merite nu dobândește bunul pentru care se străduiește, trebuie să ne indignăm; acelaș lucru se întâmplă când vedem că un inferior intră în lupta cu un superior, mai ales dacă lupta se dă în vederea aceluiaș scop. De aceea s'au scris versurile acestea:

El (e vorba de Cebrion) ocolea să se lupte cu Ajax
[fiul lui Telamon;

Căci Zeus s'ar fi indignat împotriva-i, văzându-l
luptând cu un bărbat mai tare ca el.

Dar chiar de nu s'ar da lupta pe acelaș târâm, ne indignăm văzând un inferior dintr'un punct oarecare, — măsurându-se cu un alt om, care din acest punct de vedere ar fi superior, — de pildă un muzicant măsurându-se cu un om

*) Homer, *Iliada* XI, 542, —

drept; ne indignăm din pricină că, dreptatea e superioară artei muzicale.

Prin urmare, vedem din rândurile de mai sus împotriva căror persoane și pentru ce pricini ne indignăm; căci pricinile sunt cele enumerate și altele asemănătoare.

Întâi suntem aplecați la indignare dacă am meritat și am dobândit cele mai mari bunuri, și când nemernici pretind aceste bunuri ale noastre; — aceasta pentru că e nedrept ceea ce pretind ei.

Pe urmă ne indignăm atunci, când suntem oameni cum-se-cade și de merit; pentru că judecăm drept și nedreptatea o urâm.

Ne mai indignăm dacă avem ambiție și dacă ne stăpânește o vie dorință de a săvârși cutare sau cutare lucru, și mai ales dacă ținta noastră e tocmai un bun de care se folosește un nemernic.

Intr'un cuvânt, și într'un chip general, sunt aplecați spre indignare acei cari pretind un lucru pentru care socotesc nedemni pe alții cari-l pretind de asemeni. Din pricina aceasta caracterele slugarnice, fără valoare și fără ambiție nici nu sunt în stare să se indigneze: ei înșiși n'au puterea de a se crede demni de vreun lucru.

Din toate acestea se vede bine în ce împrejurări nenorocirea, neizbânda sau altă strâmtoare a altora, trebuie să ne bucure sau să ne lase nepăsători. Lămuririle de mai sus lasă să se vadă limpede cazurile protivnice.

Despre Invidie

Se vede ușor ce pricini deșteaptă invidia, ce persoane ne fac invidioși și în ce stare de suflet se află invidioșii, de oarece invidia nu-i decât suferința pe care o simțim văzând izbânda altora în împrejurări despre care am vorbit,— suferință pricinuită nu atât din faptul că n'am izbutit noi, cât din pricină că suntem încredințați de nemernicia acestor alții. În adevăr, invidie nu avem decât cu privire la persoane cari sunt sau, cari par a fi egale cu noi, — semeni ai noștri.

Înțeleg prin „semeni“ ai noștri pe cei cu cari ne asemănăm și suntem legați prin naștere, prin rudenie, prin vârstă, profesiune, prin reputație, sau prin mijloace de existență.

Sunt invidioși și acei căroră puțin le mai trebuie spre a avea în adevăr totul; din pricina aceasta acei cari învârtesc afaceri mari cași cei fericiți sunt invidioși; li se tot pare că cecece dobândesc alții le aparține lor.

De asemenea cei cari dobândesc onoruri excepționale cu vreun merit deosebit, mai ales pentru înțelepciunea sau pentru fericirea lor. Oamenii ambițioși, pe urmă, sunt mai aplecați către invidie decât cei lipsiți de ambiție. De asemenea cei cari vor să pară înțelepți, căci ambiția lor e îndreptată spre partea înțelepciunii; înde-

obște sunt invidioși tot acei cari caută să-și facă vreun renume în vreo direcție, și tocmai din aceeaș pricină, — mai ales oamenii mici de suflet cărora totul îi se pare mare.

Cât despre pricinile invidiei, am arătat mai sus că ele sunt anumite foloase. Lucrurile săvârșite în vederea renumelui sau a cinstei, cele făcute în vederea gloriei, întâmplările fericite din viața noastră, aproape toate acestea sunt pricini cari fac să se nască invidia, și mai ales un lucru dorit, sau ceea ce credem că ni se dătoază, ori lucruri cu cari credem că avându-le în stăpânire ne vom spori superioritatea, ori vom face mai mică inferioritatea noastră.

Se vede bine de asemenea pe cine invidiem; am lămurit mai sus: invidiem pe oamenii de cari suntem aproape prin vreme, prin loc, prin vârstă, prin asemănarea renumelui; de aceea s'a scris:

Rudenia — omul tău de aproape — cunoaște și el invidia.

Invidia se îndreaptă pe urmă și către cei cu cari suntem în rivalitate, căci suntem în rivalitate cu cei despre cari vorbirăm, pe când cu ce cei sunt în situațiunea lor de cine știe câți ani, cu cei cari vor fi în viitor sau cu cei cari au murit, nu suntem nici decum în rivalitate, precum nu suntem nici cu cei ce locuiesc la cine știe ce depărtare, nici cu cei pe cari o deosebire mai mare sau mai mică îi desparte de noi sau de alții. Acestea

sunt pricinile de invidie și deosebitele feluri de invidioși.

Când luptăm cu niște concurenți, cu rivali în dragoste, și în chip general cu cei cari doresc un bun pe care-l dorim și noi, reiese în chip firesc că mai ales atunci și mai ales asupra acestor oameni se trezește invidia noastră. De aci s'a născut proverbul: Un olar pismuiește pe celalt.

Deasemenea oamenii cari ajung la scop cu multă strădanie, sau n'ajung de loc invidiază pe cei cari ajung repede.

Ii pismuim pe acei a căror izbândă sau fericire e o muștrare pentru noi; acesta e cazul celor cari sunt într'o condiție asemănătoare cu a noastră, căci ei simt că nedobândind ceea ce au izbutit să dobândească alții, vinovații sunt ei înșiși; gândul acesta, pricinuind suferinți, face să se nască invidia.

Deasemenea invidiem pe cei cari au pus stăpânire pe anumite bunuri pe cari ne-ar fi conștient să le luăm noi, sau pe cari le-am avut ordinioară în stăpânire; aceasta e pricina pentru care bătrânii pismuesc pe tineri.

Cei cari având de căpătat un lucru oarecare cheltuiesc o sumedenie de bani, invidiază pe cei cari cu puțină risipă ajung la acelaș sfârșit.

Se înțelege ușor ce împrejurări fac pe oamenii aceștia să se simtă bucuroși, cari persoane le

sunt plăcute și în ce stare de suflet se află. Căci e vădit, dacă ei suferă aflându-se într'o anumită stare, se vor bucura aflându-se într'o stare pozitivă.

Despre râvnă sau zel

În ce stare de suflet ne aflăm când suntem cuprinși de râvnă; cari sunt pricinile și lucrurile cari ne fac zeloși; iată ce vom lămuri în rândurile ce urmează.

Dacă râvna e o suferință pe care ne-o priciniește priveliștea unor bunuri a căror dobândire ne-ar fi fost cu puțință și nouă, și dacă aceste bunuri sunt dobândite de oameni a căror situațiune firească e asemănătoare situațiunii noastre, suferința aceasta nu are ca punct de plecare faptul că n'am dobândit noi bunurile, ci faptul că alții nu meritau să le dobândească; de aceea râvna sau emulațiunea e un simțământ cinstit care răsare în sufletele oamenilor cum-se-cade, pe când simțământul invidiei e un simțământ rău și josnic, caracteristic sufletelor de rând. Omul cum-se-cade, prin emulațiune sau râvnă cată să dobândească bunuri pe cari și alții le-au dobândit, pe când omul cu suflet de rând, din invidie, împiedică și pe aproapele său de a dobândi

ceeace el n'a fost în stare să dobândească. De aci reiese că persoanele stăpânite de râvnă sau zel, sunt acele cari se socotesc demne de bunuri pe cari nu le au, căci nimeni nu are pretențiuni asupra unor lucruri a căror căpătare li se pare cu neputință. Iată pricina pentru care oamenii cu suflet ales și cei tineri se simt cuprinși de râvnă. Mai sunt stăpâniți de simțământul acesta persoanele cari au bunuri cuvenite unor oameni cum-se-cade, adică bogății, legături numeroase, funcțiuni publice și altele asemănătoare. În adevăr, ei dacă au datoria de a fi oameni cum-se-cade, se cuvine să fie zeloși de aceste bunuri cari se cuvin de drept unor oameni onorabili.

Tot așa acei pe cari semenii lor îi judecă demni de aceste onoruri și bunuri.

Sunt zeloși și acei ai căror părinți, strămoși, a căror familie, nație, țară sunt onorabile; ei găsesc în aceste împrejurări o pricină de emulațiune întru cât cred că dețin și ei o parte din această onorabilitate și se socotesc demni de ea.

Dacă bunurile onorabile sunt condițiuni cari fac să se nască în noi râvna, urmează în chip firesc că virtuțile sunt și ele puse în aceste condițiuni, cași toate celelalte însușiri cari pot folosi altora și-i pot îndatora, (căci ele onorează deopotrivă pe cei cari îndatorează pe alții și pe cei cinștiți) cași toate bunurile ale căror foloase se întind asupra aproapelui nostru; de pildă bogăția și frumusețea, mai mult de cât sănătatea

(sănătatea nefolosind de cât celui care-o are).

Deasemenea se vede lămurit cari sunt cei cari trebuie să trezească râvna în noi; aceștia sunt:

Acei cari au bunurile enumerate și altele asemănătoare ca: curagiul, înțelepciunea, funcțiuni, publice ca unelē ce aduc servicii multor oameni apoi șefii de armată, oratorii și toți cari au o putere asemănătoare.

Mai suntem râvnitori și de acei a căror situație e dorită de mulți oameni și a căror prietenie și cunoștință o caută mulți; de acei pe cari multă lume îi admiră și pe cari-i admirăm și noi.

Apoi de acei pe cari poeții și cuvântătorii îi cântă și-i laudă. Li disprețuim pe cei cari se află în condiții protivnice, fiindcă disprețul e protivnicul râvnei, și faptul de a disprețui e protivnic aceluia de a râvni; urmarea firească a acestui fapt e că cei pe cari-i stăpânește un simțimânt de râvnă, sau cei cari-l insuflă, sunt aplecați a disprețui persoanele și lucrurile cari alcătuiesc piedici pentru foloasele ce nasc din râvnă. Aceasta face ca adeseori să disprețuim pe acei cari sunt fericiți, atunci când norocul le vine fără ca ei personal să aibă însușiri demne de laudă.

Donația
Prof. Dr.

GHE. I. FAÇIOARA

București

44.-}			
45.-}	H. Heine		urmare
46.-	J. J. Rousseau		Libertatea și altele
47.-	Victor Anestin		Ce sunt cometele ?
48.-	Maxim Gorki		In Temniță
49.	Platon		Ce-i amorul ?
50.-	Karl Marx		Muncă, Marfă, Bani.
51.-	L. Tolstoi		Adevărul și Minciuna
52.-	Carmen Sylva		Cugetările unei Regine
53.-}			
54.-}	N. Vaschide		Psichologia socială : Imitați
55.-	Dr. N. Leon		Monismul — și altele
56.-	N. Gogol		Hatmanul și alte nuvele
57.-	A. Schopenhauer		Durerile lumii
58.-	Dr. M. Câmpeanu		Psichologia Militarului
59.-	Maxim Gorki		Din jertfele iubirii
60.-	P. Bujor		Mi-a cântat cucu 'n față
61.-	L. Tolstoi		Mici povestiri
62.-	Lessing		Educația Omenirii
63.-	Al. Pușkin		Haremul și alte nuvelete
64.-	B. P. Hasdeu		Dumnezeu (poem)
65.-	P. Mantegazza		Artă de a iubi
66.-	Carmen Sylva		De ce ne trebuesc regii ?
67.-	Goethe, Schiller Lessing Heine, Lenau		Poezii alese
68.-}			
69.-}	H. Sudermann		Nunta Yolanthei
70.-	D. Teleor		Din viața lui Cuza-Vodă
71.-	L. Tolstoi		Memoriile mele
72.-	Max Nordau		Pesimism și Optimism
73.-	V. Anestin		Planeta Marte
74.-	A. Bebel.		Robia Femeiei
75.	W. Korolenko.		Două Nuvele
76.-	Diderot		Credință și Ateism
77.-	Helvetius		Puterea Pasiunilor
78.-	Edison		Invențiunile lui
79.-	Ernest Haeckel		Dumnezeu și Lumea
80.-	Andrew Carnegie		Artă de a face bani
81.-	L. Tolstoi		In ce constă Fericirea ?
82.-	Dr. C. Sorbu		Curiozități Științifice
83.-	H. Sinkiewicz		Ianko Muzicantul
84.-	Dr L. Büchner		Ce-i omul ?
85.-	Guy de Maupassant		Răzbunare
86.-	A. Cebov		Drăguța
87.-	M. Gorki		O idilă
88.-	Fr. Nietzsche		Omul superior
89.-	I. Turghenieff.		Un vis ciudat
90.-	N. Gogol		Memoriile unui nebun
91.-}			
92.-}	L. Tolstoi		Stăpân și Slugă
93.-	Camille Flammarión.		Soarele și Luna
94.-	Dr. L. Büchner		Artă de a prelungi viața
95.-	GALILEU		Viața și opera sa.
96.-	M. Nordau		Sugestiunea
97.-	GIORDANO BRUNO		Viața și opera lui
98.-	D-na CURIE		Radiul
99.-	L. Tolstoi		Războiul
100.-	C. Rădulescu-Motru		Psichologia Ciocoismului
101.-	NEWTON și		Atracțiunea Universală
102.-	M. Eminescu		Luceafărul, Impărat și Proletar
103.-	Aristotel		Despre Pasiun
104.-	H. Heine		Sarcasm și Melancolie

